

N:o 97.

Ank. till Riksd. kansli den 1 maj 1908, kl. 2 e. m.

Utlåtande, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition till Riksdagen angående försäljning af de s. k. Fredrikshofstomterna i Stockholm samt uppförande af bageri och hafremagasin m. fl. byggnader å Karlsborg och i Boden.

(1:a U. A.; I. A.)

I en till Riksdagen den 20 nästlidne mars aflåten proposition, n:o 108, har Kungl. Maj:t, under återopande af ett propositionen bilagdt utdrag af statsrådsprotokollet öfver landtförsvärens ärenden för samma dag, föreslagit Riksdagen medgifva,

att de s. k. Fredrikshofstomterna i Stockholm eller fastigheten n:o 1 i kvarteret Trumman af Oscars församling finge till den del, som enligt en blifvande stadsplan komme att utgöra byggnadstomter, för kronans räkning försäljas i den ordning, Kungl. Maj:t bestämde;

att de delar af området, som erfordrades till gator, finge kostnadsfritt och med full äganderätt upplåtas till Stockholms stad;

att af den inflytande köpeskillingen för tomterna finge bestridas kostnaderna för nämnda gators fullständiga ordnande, inbegripet deras förseende med afloppsledningar och beläggning med tuktad sten i kör- och gångbanor, de senare inom huggna kant- och rännstenar;

att af återstående delen af köpeskillingen högst 1,217,150 kronor finge användas till uppförande af dels bageri och hafremagasin å Karlsborg, dels ett intendenturetablissemang i Boden;

att hvad som därutöfver kunde genom tomtförsäljningen inflyta finge tillgodoföras landtförsvärens fond för byggnader och andra försvärsändamål; samt

att Kungl. Maj:t finge af tillgängliga medel förskjuta erforderliga belopp intill 1,217,150 kronor för bestridande af kostnaderna för nämnda byggnadsarbeten å Karlsborg och i Boden, äfvensom hvad som erfordrades för utförande af berörda gaturegleringsarbeten, att ersättas af de genom tomtförsäljningen inflytande medel.

Till omnämnda statsrådsprotokoll har departementschefen anfört följande:

»Under de senare åren hafva generalintendenten och arméförvaltningen vid särskilda tillfällen genom framställningar till Kungl. Maj:t framhållit behovet af åtgärders vidtagande för ordnande af den för arméns förplägnad så i fred som krig viktiga brödtillverkningen samt för upprättande af anstalter för tillverkning eller förvaring af foderämnen för utfodringen af arméns hästar. Så hemställde arméförvaltningen i underdånig skrifvelse den 8 mars 1901, dels att ett intendenturetablissemang, omfattande jämväl bageri, skulle uppföras i närheten af Stockholm, dels att ett bageri samt en hästbröd- och konservfabrik skulle uppföras å Karlsborg. I underdånig skrifvelse den 31 mars 1903 framhöll arméförvaltningen vidare vikten däraf, att ett intendenturetablissemang, innehållande, bland annat, bageri med kvarn samt förrådslokaler för magasinering af brödsäd och hafre, uppfördes i Boden samtidigt med utförandet af befästningsarbetena och förläggandet af trupper till fästningen; och har arméförvaltningen genom underdånig skrifvelse den 24 februari 1905 gjort förnyad framställning härom. Ut i underdånig skrifvelse den 22 mars 1906, öfver hvilken arméförvaltningen afgifvit utlåtande, har generalintendenten framhållit, att för ordnandet af brödtillverkningen för armén kronobagerier borde uppföras inom alla arméfördelningarna, samt hemställt, att medel måtte till en början anvisas för anordnande af ett sådant bageri å Karlsborg, närmast afsedt för Tredje arméfördelningens trupper. Slutligen har arméförvaltningen i sin underdåniga framställning den 23 oktober 1906, angående behof af anslagsmedel för år 1908, hemställt, att hos näst därefter sammanträdande Riksdag måtte äskas anslag till uppförande af ett kronobageri å Karlsborg och af ett hafremagasin å samma plats.

Anledningen till att dessa frågors lösning måst undanskjutas så länge som skett torde vara att söka dels i behovet af ytterligare utredning af vissa därmed sammanhängande spörsmål, dels däri att andra viktiga anslagskraf måst hos Riksdagen göras.

I skrifvelse den 17 juni 1907 anmodade emellertid dåvarande chefen för landtförsvarsdepartementet arméförvaltningen att utarbeta och till Kungl. Maj:t inkomma med underdånigt förslag till upprättande af erforderliga förplägnadsanstalter (bagerier och magasin) för armén jämte tillhörande kostnadsberäkningar äfvensom förslag till gäldandet af utgifterna för deras uppförande.

Genom den sålunda infordrade utredningen har det blifvit möjligt att öfverskåda frågan i hela dess vidd; och anhåller jag att nu få redogöra för den utredning, som blifvit verkställd.

A. *Arméförvaltningens förslag angående förplägnadsanstalter.*

Den 29 oktober 1907 afgaf arméförvaltningen å intendentsdepartementet det sålunda infortrade förslaget. Däri anföres hufvudsakligen följande.

Vid flera tillfällen hade arméförvaltningen haft anledning att inför Kungl. Maj:t framhålla, hurusom arméns förplägnadsväsende, sådant det för närvarande vore ordnad, icke kunde anses motsvara de fordringar, man hade rätt att ställa på detsamma. Underhållet af trupperna vore förenadt med väsentligt högre kostnader än som kunde behövas, och arméns krigsberedskap vore med afseende å förplägnaden i hög grad otillfredsställande. Detta gällde armén i dess helhet, men i all synnerhet Bodens fästning, som ännu icke försetts med förplägnadsförråd och sålunda i händelse af krigsutbrott skulle sakna det nödvändigaste för att kunna motstå en fientlig inneslutning.

Då inom den närmaste framtiden utbildningstiden för de värnpliktige komme att ökas, borde förplägnadsanordningarna i samband härmed hafva till ändamål att med minsta möjliga kostnader tillgodose de ökade kraf, som därvid uppstode; hvarjämte uppmärksamheten måste fästas på höjande af arméns krigsberedskap i detta hänseende.

Särskildt lämpade sig icke det nuvarande sättet för brödanskaffningen vid armén för de nya förhållandena, utan kräfdes vidtomfattande reformer härutinnan.

Bagerier.

Under de förutvarande korta vapenöfningarna hade det knappast varit möjligt att ordna en rationellt bedrifven bageriverksamhet vid armén; och tillgodoseendet af truppernas brödbehof hade därför — utom hvad anginge Stockholms garnison — kommit att hufvudsakligen ombesörjas af privata leverantörer. Under de senaste åren hade visserligen brödbakning i mindre omfattning ägt rum vid arméfördelningsarnas intendenturskolor, men på det hela taget stode dock armén på ifrågavarande område i ett starkt beroende af den privata företagsamheten. Och då af flera orsaker någon större konkurrens mellan olika leverantörer knappast kunde äga rum på detta område, vore följden den, att brödförplägnaden vid armén blifvit onödigt dyr såväl under normala förhållanden som i all synnerhet, då vid fälttjänstförföringar eller andra truppsammandragningar det gällde att fylla större tillfälliga behof.

Olägenheterna i ekonomiskt afseende vore emellertid icke den största bristen, som vidlådde det nuvarande systemet för arméns förseende med bröd, ty ännu större olägenheter framträdde härutinnan med hänsyn till arméns krigsberedskap. De i fredstid anlidade leverantörerna

vore i allmänhet icke rustade för den forcerade brödtillverkning, som vid mobilisering måste komma till stånd. Hvarken bagerier eller bageripersonal funnes härför i tillräcklig omfattning; och det torde för öfrigt under inga omständigheter vara rådligt, att armén vid sådant förhållande förlitade sig på det understöd, som kunde afvinnas den privata industrien. Det kunde icke förnekas, att verklig fara föreläge, att i händelse af krig armén skulle lida brist på bröd, så länge icke anstalter förefunnes för att tillgodose de därvid uppstående högst betydande krafven.

Någon förbättring uti de anmärkta förhållandena torde visserligen kunna åstadkommas genom en utvidgad brödbakning uti fältbakugnar vid intendentskolorna, och detta icke blott hvad beträffade bageripersonalens utbildning för tjänsten i fält, utan äfven med hänsyn till en sparsam hushållning i fredstid. Enbart på denna väg kunde emellertid icke de rådande missförhållandena häfvas, utan måste detta hufvudsakligen ske genom att militärbagerier — i likhet med förhållandena vid utlandets arméer — upprättades vid armén.

Arbetet vid dessa bagerier borde utföras dels, till en mindre grad, af fast anställd eller lejd personal — såsom för närvarande skedde vid kronobageriet i Stockholm — dels genom värnpliktiga, vapenföra eller icke vapenföra, bagare. Genom att dessa, årsklass efter årsklass, sålunda utbildades i brödbakning för armén, komme erforderliga arbetskrafter att vid mobilisering stå till förfogande för den då forcerade verksamheten vid bagerierna.

Genom en på detta sätt ordnad bagerirörelse vid armén borde ganska afsevärda besparingar kunna göras i kostnaderna för truppernas mathållning.

Den vid Stockholms kronobageri skeende brödtillverkningen för hufvudstadens garnison hade åstadkommit en årlig besparing i mathållningsanslaget af omkring 26,000 kronor, såsom närmare framginge af verkställd beräkning. Denna utvisade, att förtjänsten blifvit större i samma mån som brödtillverkningen ökats, och torde man sålunda hafva anledning förvänta, att den årliga vinsten hädanefter, liksom under det sista året, för hvilket uträkningen vore gjord, skulle uppgå till öfver 30,000 kronor. Beträffande dessa beräkningar vore att märka, att, alldenstund någon brödupphandling icke ägt rum vid Stockholms garnison på senare tider, tillverkningskostnaderna vid bageriet måst jämföras med medelupphandlingskostnaderna vid de garnisonerade trupperna i hela riket, en jämförelsegrund, som i själfva verket vore synnerligen ofördelaktig för kronobageriet, i det att arbetsprisen m. m. i allmänhet ställde sig väsentligt dyrare i hufvudstaden än i landsorten.

Slutligen borde framhållas, att bakningen å kronobageriet icke utförts af värnpliktige, hvadan aflöningskostnaderna vid detsamma stigit till betydligt högre belopp, än hvad som kunde beräknas vid en medelst värnpliktige utförd brödtillverkning. Den vid arméns intendenturskolor företagna bakningen hade visat sig medföra en jämförelsevis icke obetydlig ekonomisk vinst.

För belysande af frågan hade äfven en uträkning af den årliga vinsten å verksamheten vid ett bageri å Karlsborg verkställt, och skulle i enlighet därmed vinsten uppgå till 33,000 kronor, under förutsättning att Tredje arméfördelningens alla truppförband erhöle sitt brödbehof från bageriet, och att värnpliktige användes vid bakningen. Efter en tidrymd af endast 5 å 6 år borde hela anläggningskostnaden af ett sådant bageri jämte ränta därigenom vara fullständigt amorterad.

Det vore emellertid icke blott sättet för brödanskaffningen vid armén, som behöfde reformeras. För erhållande af trygghet i fråga om tillgången på hafre för utfodringen af arméns hästar borde särskilda åtgärder vidtagas, för att krafven på arméns krigsberedskap skulle kunna anses uppfyllda.

Erfarenheten hade nämligen gifvit vid handen, att, jämte brödanskaffningen, inköp af hafre för arméns behof alltid hört till förplägnadstjänstens i krig svåraste uppgifter. Orsaken härtill vore att söka, bland annat, i det förhållande, att större delen af de hästar, som vid mobilisering toges i anspråk för arméns räkning och därvid ställdes på en kraftig hafreutfodring, under fredliga förhållanden i stället hufvudsakligen utfodrades med stråfoder eller bete. Följden vore, att hafreanskaffning i stor skala måste omedelbart vid krigsutbrott komma till stånd. Under dylika kritiska tider blefve detta dock alltid en vanskligh sak.

För att undvika hvarje risk i ifrågavarande hänseende hade man därför i utlandet funnit sig nödsakad att redan i fredstid upplägga hafreförråd, motsvarande de vid mobilisering framträdande behofven. Här i riket hade en dylik säkerhetsåtgärd icke förut varit så trängande, enär landet producerat betydligt mera hafre, än hvad som funnit åtgång inom dess gränser, hvadan stora exportlager däraf i allmänhet — åtminstone under vissa tider af året — varit att påräkna i händelse af mobilisering. Numera hade emellertid förhållandena blifvit ändrade. Hafrekonsumtionen inom landet hade under de senaste åren i hög grad ökats, utan att produktionen visat motsvarande stegring, hvaraf följden blifvit, att betydande hafrekvantiteter numera årligen måste importeras

från utlandet. Gifvet vore, att detta förhållande menligt återverkade på arméns krigsberedskap.

Efter skörden på hösten och under vintern torde visserligen allt fortfarande afsevärda hafreförråd vara att påräkna inom landet, hvarvid dock i händelse af mobilisering hopsamlandet af desamma alltid måste kräfva en dyrbar tid. Fram på sommaren vore däremot tillgången på hafre ringa eller ingen. Med all säkerhet skulle den icke räcka till, om mobilisering inträffade denna årstid. Erfarenheterna hade också visat, att man under dylika omständigheter faktiskt varit nödsakad att förlita sig på hafreimport från utlandet; och vådan häraf låge i öppen dag.

Såsom ett oafvisligt kraf framstode alltså, att större förråd af hafre i fredstid upplades vid armén, afsedda att trygga behofvet vid mobilisering. Omsättning däraf kunde ske genom dess användande vid utfodringen af arméns hästar.

Hafreförråden, som torde kunna anskaffas af de för furagering af arméns hästar anvisade medlen, borde uppköpas vid tider af billiga priser för att sedermera allt efter behof utlämnas till truppförbanden. Efter all sannolikhet skulle genom ett klokt användande af konjunkturerna en icke obetydlig ekonomisk vinst kunna uppnås i en på detta sätt ordnad hushållning, om också denna vinst icke låte sig på förhand beräknas. Armén kunde därjämte, om den vore i besittning af egna förråd, göra sig fri från ett allt för starkt beroende af privata leverantörer, en fördel, som icke borde underskattas; och detta vore, enligt hvad erfarenheten visat, särskildt af stor betydelse, då vid fälttjänstövningar eller andra truppsammandragningar stora upphandlingar tillfälligtvis måste äga rum.

Befintligheten af större hafreupplag vid armén kunde vidare, i händelse af missväxt i landet, blifva till stort gagn för det allmänna. Förutsatt att den politiska situationen medgåfve en tillfälligt minskad krigsberedskap, kunde nämligen under sådant förhållande arméns hästar utfodras med inneliggande hafrelager, utan att ny spannmål omedelbart behöfde uppköpas, och komme den sålunda minskade efterfrågan helt naturligt att tjäna till upphjälpande af den allmänna marknaden.

Slutligen har arméförvaltningen velat framhålla, att bristen på lämpliga magasinslokaler för hafre gjort sig synnerligen kännbart gällande vid förberedelser för mobilisering och varit en orsak till, att det parti hafre, som vid sådant tillfälle upphandlats, icke sedermera kunnat disponeras såsom en mobiliseringsreserv utan måst under efterföljande år fodras upp. Denna omständighet syntes utgöra den kraftigaste maning att icke dröja med uppförandet af behöfliga hafremagasin för armén.

Beträffande såväl militärbagerierna som hafremagasinen syntes det arméförvaltningen naturligast, att sådana anstalter upprättades vid hvarje arméfördelning. Därigenom skulle å ena sidan kostnaden för bröd- och hafretransporterna till truppförbanden kunna hållas inom måttliga gränser, och å andra sidan bageriverksamhet och magasinsskötsel bedrifvas i sådan skala, att det ekonomiska resultatet kunde blifva tillfredsställande.

Förplägnadsanstalter i arméfördelningarna.

Genom en dylik gruppering af anstalterna skulle också tillgången i krig vara bäst tryggad. En lycklig öfverensstämmelse mellan förhållandena i fred och krig med afseende å förplägnadstjänsten vid arméfördelningarna skulle äfven härigenom komma till stånd, en fördel, som icke kunde nog uppskattas. Det vore också på detta sätt, som saken ordnats vid de högre truppförbanden inom de flesta af Europas arméer.

Vid bestämmande af de platser, å hvilka ifrågavarande anstalter skulle upprättas, borde hänsyn tagas därtill, att de blefve belägna i orter med goda kommunikationer, hvarvid det naturligtvis alltid vore en stor fördel, om både järnvägsförbindelser och inre vattenfarleder stode till förfogande. För erhållande af minsta möjliga fraktkostnader vid magasinssuppbördens omsättande vore det af särskild betydelse, att orter med stora garnisoner i första hand utvaldes. Vidare borde de platser, där redan nu personal eller lokaler för dessa anstalter helt eller delvis förefunnes, hafva ett visst företräde framför andra. Ur krigsynpunkt borde slutligen iakttagas, att dessa anstalter finge ett undandraget eller eljest skyddadt läge, samt att grupperingen af desamma i sin helhet inom landet ordnades med hänsyn därtill, att förplägnadsväsendet i krig blefve väl tillgodosedt under olika alternativ.

Platser för förplägnadsanstalterna.

Ur dessa synpunkter torde för de olika arméfördelningarna följande platser vara för ändamålet mest lämpliga, nämligen:

för Första arméfördelningen	Hässleholm,
» Andra »	Linköping,
» Tredje »	Karlsborg,
» Fjärde »	Stockholm,
» Femte »	Falun,
» Sjätte »	Östersund.

Förutom å dessa platser måste af helt naturliga grunder likartade anstalter upprättas för trupperna i Bodens fästning.

Personal vid
förplägnads-
anstalterna.

Hvad den för arméfördelningarnas förplägnadsanstalter erforderliga personalen anginge, måste densamma utgöras af såväl fast anställd personal vid intendenturkåren som värnpliktige, hvarjämte civila yrkesmän icke kunde undvaras vid desamma.

Intendenturpersonalen borde af helt naturliga skäl organiseras i likhet med hvad 1901 års Riksdag beslutat för de nuvarande intendenturförråden. De nya anstalterna vore nämligen af enahanda natur som dessa, och verksamheten vid dem skulle i hufvudsak vara af samma art som vid de nuvarande förråden. Dock kunde en inskränkning vid de nya anstalterna äga rum så till vida, att personal icke erfordrades för någon persedelförrådsafdelning.

Då de till förvaltningstjänst uttagna värnpliktige gifvetvis borde erhålla sin utbildning vid arméfördelningarnas förplägnadsanstalter, borde äfven den intendenturpersonal, som vore afsedd för de värnpliktiges utbildning vid arméfördelningen, placeras vid nämnda anstalter.

Efter dessa grunder skulle behofvet af intendenturpersonal vid en hvar af de nya anstalterna utgöra:

- 1 fältintendent (chef);
- 1 intendent (förrådsintendent och kompanichef);
- 1 underintendent (adjutant, tillika befäl och lärare);
- 3 förvaltare (1 expeditionsförande, 1 vid magasinet och 1 vid bageriet, tillika underbefäl och biträdande lärare);
- 3 vaktmästare (1 vid magasinet, 1 vid bageriet och 1 underbefäl och instruktör).

Vid denna personalberäkning hade antagits, att liksom hittills en intendentsaspirant kunde påräknas såsom befäl och lärare vid de värnpliktiges utbildning inom hvarje arméfördelning, äfvensom att större delen af det för samma ändamål erforderliga underbefäl kunde påräknas från arméfördelningens trupper. Af nämnda personal funnes redan enligt 1901 års härordning 1 intendent eller underintendent, 1 förvaltare och 1 vaktmästare vid hvarje arméfördelning.

Den värnpliktiga personalen, hvartill förplägnadsafdelningarna vid arméfördelningarnas intendenturskolor torde böra afses, kunde beräknas att under större delen af året utgöras af omkring 40 man och under repetitionsöfningarna möjligen intill dubbla detta antal.

Den erforderliga *civila personalen* vid hvarje anstalt utgjordes af:

vid bageriet: 1 verkmästare,
2 gesäller,
1 maskinist,
vid hafremagasinet: 1 maskinist.

Beträffande denna personals afföning anmärker arméförvaltningen, att densamma torde, i likhet med förhållandet vid det nuvarande kronobageriet i Stockholm, böra bestridas från anslagen till arméns mat-hållning och till furagering af arméns hästar. Dessa aflöningskostnader vore nämligen att hänföra till direkta driftkostnader.

De för de nya förplägnadsanstalterna vid arméfördelningarna erforderliga byggnaderna borde utgöras af: Byggnader för
förplägnads-
anstalterna.

bageribyggnad,
magasin för hafre, samt
boställs- och kasernbyggnader.

Bageriets storlek vid hvarje arméfördelning borde så beräknas, att det skulle kunna per dygn leverera vid forceradt arbete minst 25,000 portioner hårdt bröd enligt krigsportionsstaten eller utan forcering minst 9,000 portioner, vare sig hårdt eller mjukt bröd, enligt i fredstid gällande portionsstat. Det skulle därigenom kunna motsvara de kraf, som vid mobilisering måste ställas på detsamma, och i fredstid utan svårighet kunna tillhandahålla allt det bröd, som behöfdes vid arméfördelningen. Bageriet torde därjämte böra utrustas med maskiner för beredning af reservbröd (cakes).

För ett dylikt bageri hade fullständiga förslagsritningar blifvit utarbetade. Enligt desamma skulle bageriet omfatta erforderliga ugnar, maskiner och motorer samt torkugnar med hissar för brödets upptransporterande till ett ofvanpå bagerilokalen beläget brödmagasin. Byggnaden skulle därjämte inrymma mjölmagasin, kylrum, expedition m. m., allt i enlighet med hvad ritningarna utvisade.

Storleken af hafremagasinet borde så beräknas, att detsamma kunde rymma 1,500 ton hafre, och torde omsättningen kunna så ordnas, att inemot 1,000 ton funnes ineliggande i magasinet vid de tider af året, då hafretillgången i landet vore ringa. I händelse af mobilisering skulle sålunda vid hvarje magasin en krigsreserv stå till förfogande, motsvarande de först framträdande krafven.

Magasinen syntes böra konstrueras såsom »silos», försedda med paternosterverk jämte tillhörande maskinerier i och för underlättande af hafrens luftning och sålunda ökande af förvaringsmöjligheten. Härigenom besparades också betydande arbetskrafter för förrådets skötsel.

Byggnadens allmänna beskaffenhet framginge af uppgjorda ritningar.

Boställs- och kasernbyggnaderna borde innehålla lokaler för förrådsförvaltningsexpedition m. m., bostadslägenheter för förvaltare, verkmästare, maskinister, vaktmästare och gesäller samt logement, dagrum, tvätt- och putsrum, rustkammare, lektionssalar m. m. för omkring 100 man äfvensom kokinrättning och matsal för nämnda styrka.

Däremot hade det ansetts, att tillgång till sjukhus, exercishus jämte öfningsfält och skjutbanor skulle kunna beredas de värnpliktiga vid förplägnadsanstalten från truppförband i garnisonsorten.

Ritningar till sådana byggnader i Östersund och Hässleholm hade blifvit uppgjorda.

Af de byggnader, som sålunda erfordrades för de föreslagna förplägnadsanstalterna, funnes redan nu bageribyggnad i Stockholm, hvarjämte expeditionslokal samt bostads- och kasernutrymme liksom hittills borde tillvidare kunna därstädes beredas. Framdeles, då Stoekholms-trupperna komme att förläggas till Järfvafältet, erfordrades dock äfven här ny bageribyggnad samt kasern- och boställsbyggnad. En sådan förflyttning torde dock komma att dröja så långt fram i tiden, att hithörande spörsmål ej i detta sammanhang behöfde närmare utredas. Å Karlsborg torde bostadslägenheter och kasernutrymme, såsom hittills varit fallet, kunna beredas. Alla öfriga byggnader måste däremot där nyuppföras.

Tiden för anstalternas uppförande.

Såväl med hänsyn till nödvändigheten af att icke allt för hastigt öka intendenturkårens personal till men för en jämnt fortgående utveckling af denna kår, som ock med hänsyn till att extra anslagen för de nya byggnaderna ej blefve allt för stora på en gång, syntes anordnandet af förplägnadsanstalterna vid arméfördelningarna böra uppdelas i tvänne skeden.

Under det första borde uppföras de erforderliga byggnaderna i *Stockholm* och *Karlsborg*, hvarjämte personal borde uppsättas och byggnader uppföras för anstalterna i *Hässleholm* och *Östersund*. Först längre fram, sedan dessa anstalter blifvit fullbordade, torde man böra tänka på organiserandet af anstalterna inom Andra och Femte arméfördelningarna.

För en sådan uppdelning talade flera skäl.

Intendenturförrådet i Stockholm syntes böra med det snaraste utvecklas genom tillkomsten af ett hafremagasin, då personalen för detta finnes redan nu till större delen tillgänglig. Hafren skulle årligen omsättas genom utfodringen af hästarna vid hufvudstadens garnison.

En särskild orsak att nu uppföra ett tidsenligt bageri å Karlsborg låge uti det förhållandet, att, sedan det förra kronobageriet därstädes år 1902 nedbrunnit, själfva bagerilokalen endast provisoriskt blifvit iståndsatt, så att den för fästningens garnison erforderliga brödtillverkningen skulle kunna tillfälligtvis af bagerientreprenören utföras. De efter eldsvådan reparerade ugnarna vore emellertid nu af sådan bristfällig beskaffenhet och oändamålsenlig konstruktion, att desamma endast under en kortare tid torde kunna ytterligare göra någon tjänst, hvar till komme, att bagerilokalen, ett mindre träskjul, vore i alla afseenden otjänlig för sitt ändamål. I samband med uppsättandet af nya ugnar vore därför en ny bageribyggnad oafvisligen af behovet påkallad. För fullbordande af förplägnadsanstalten å denna ort, där förrådsförvaltning redan finnes, torde hafremagasinet också omedelbart böra komma till uppförande. Hafren skulle kunna årligen omsättas af de i Karlsborg och Sköfde förlagda truppförbanden.

Att i sydligaste Sverige med sin täta förläggning af trupper en förplägnadsanstalt af här föreslagen typ redan nu vore behöflig samt ekonomiskt fördelaktig, torde icke kunna bestridas. Så mycket mera nödvändigt vore upprättandet af ett militärbageri i dessa delar af landet, som tillverkning af hårdt bröd i privata bagerier här nästan icke alls förekomme, hvarigenom truppernas brödutrustning vid mobilisering och i krig vore i hög grad vansklig att särskildt i denna landsända genomföra. Hafren i Hässleholmsmagasinet skulle årligen kunna omsättas af de i Hässleholm och Kristianstad förlagda truppförbanden och af Herrevadsklosters remontdepå.

I Östersund vore äfvenledes behovet af en förplägnadsanstalt synnerligen trängande på grund af de obetydliga lifsmedelstillgångarna inom Sjätte arméfördelningsområdet. Till följd af de dåliga kommunikationerna med öfriga delar af landet vore det i hög grad tvifvelaktigt, om vid krigsutbrott tillräckliga kvantiteter bröd och hafre kunde framföras för trupperna i norra Sverige. Hafren i Östersundsmagasinet kunde icke omsättas af därvarande garnison på ett år, men då den utan att taga skada väl kunde förvaras i två à tre år eller ännu längre, så behöfde några större transportkostnader för omsättningen icke heller här ifrågakomma.

Myndig-
heternas
yttranden.

Öfver hvad här ofvan blifvit föreslaget om förplägnadsanstalter vid arméfördelningarna hade arméförvaltningen inhämtat yttranden från fördelningsintendenturerna. I de afgifna utlåtandena hade samtliga dessa myndigheter anfört, att de icke hade något mot förslaget i dess helhet att erinra. De hade i allmänhet ansett uppförandet af de föreslagna förplägnadsanstalterna vara af allra största vikt med hänsyn till arméns krigsberedskap och ett ändamålsenligt ordnande af förplägnaden i fred.

Fördelningsintendenturen vid Första arméfördelningen hade ansett tillkomsten af förplägnadsanstalter vid armén i hög grad önskvärd och af behovet påkallad. Af fördelningsintendenturen vid Andra arméfördelningen hade ådagalagts nödvändigheten af förplägnadsanstalterna ur mobiliseringssynpunkt genom ett påpekande däraf, att vid företagna statistiska rekognosceringar angående lifsmedelstillgångarna inom arméfördelningsområdet det visat sig, att tillgången å hafre under månaderna maj—september i allmänhet vore högst obetydlig. Samma myndighet hade därjämte uttalat såsom sin uppfattning, att genom militärbagerier en säkerligen högst väsentlig besparing komme att vinnas i truppersnas underhållskostnader, samt att upplag af hafre ej torde förorsaka statsverket ökade utgifter. Fördelningsintendenturen vid Tredje arméfördelningen hade anmält, att stora svårigheter uppstått att få förbindelser å leverans af bröd i händelse af mobilisering till stånd, samt påvisat, att i de fall, fördelningsintendenturen eller underlydande förvaltningar lyckats erhålla sådana förbindelser, det likväl vore tvifvelaktigt, huruvida leverantörerna kunde fullgöra de i kontrakten åtagna leveranserna, hvarför man riskerade att i händelse af mobilisering stå utan möjlighet att anskaffa tillräckliga kvantiteter bröd. De föreslagna åtgärderna vore därför de enda möjliga, som ställde säkerhet för, att armén vid mobilisering ej saknade den för densamma så nödvändiga artikeln bröd. Vidare hade samma myndighet framhållit, hurusom svårigheten att anskaffa hafre i tillräcklig mängd nödvändiggjorde uppförandet af hafremagasin vid arméfördelningarna, samt åberopat egen erfarenhet i detta hänseende. Fördelningsintendenturen vid Fjärde arméfördelningen hade framhållit nödvändigheten af, att de föreslagna förplägnadsanstalterna snarast möjligt upprättades; och från Femte arméfördelningen hade anförts att, intilldess förplägnadsanstalter för denna arméfördelning blifvit ordnade, nödvändigheten syntes bjuda, att förplägnadsanstalten i Stockholm tilltoges i sådana proportioner, att äfven delar af Femte arméfördelningens trupper kunde förplägas från densamma. Slutligen hade fördelningsintendenturen vid Sjätte arméfördelningen gjort den upp-

fattningen gällande, att det särskildt för denna arméfördelnings krigsberedskap vore af allra största vikt, att förplägnadsanstalter snarast möjligt komme till stånd, samt konstaterat, att äfven ett ekonomiskt gynnsamt resultat skulle erhållas af de föreslagna betydelsefulla och ändamålsenliga åtgärderna.

De enda erinringar, som riktats mot förslaget, hade framställts af fördelningsintendenturerna i Femte och Sjätte arméfördelningarna. Den förstnämnda af dessa myndigheter hade dragit i tvifvelsmål, huruvida Falun vore den lämpligaste platsen för arméfördelningens förplägnadsanstalt, och satt i fråga, huruvida icke Uppsala eller Sala vore lämpligare.

Arméförvaltningen tilläte sig i anledning häraf i underdånighet framhålla, att, då ifrågavarande anstalt inom Femte arméfördelningsområdet vore afsedd att upprättas först i det senare skedet, något slutligt afgörande beträffande platsen för densamma icke för närvarande behöfde träffas.

Fördelningsintendenturen vid Sjätte arméfördelningen hade endast framställt en erinran med afseende å det beräknade antalet underbefäl, som borde beordras till förplägnadsanstalten från arméfördelningens trupper i och för de därstädes anställda värnpliktiges utbildning. Fördelningsintendenturen hade nämligen ansett, att detta antal borde minskas med 1 underofficer och 2 korpraler, men att helst anstalten borde organiseras oberoende af kommanderingar från trupperna.

Gent emot detta uttalande ville arméförvaltningen framhålla, att antalet personal för de värnpliktiges utbildning icke kunde minskas, hvilket bekräftats af erfarenheten från hittillsvarande intendenturskolor. Den af fördelningsintendenturen uttalade åsikten, att anstalterna borde organiseras med fullständigt egen personal, ansåge arméförvaltningen däremot till alla delar riktig, men hade arméförvaltningen icke för sin del funnit anledning att göra något yrkande i detta afseende.

Beträffande byggnadstomter för de anstalter, som skulle upprättas under det första skedet, hade denna fråga upptagits till behandling uti de från Första, Fjärde och Sjätte arméfördelningarna afgifna utlåtandena. Af desamma framginge, att anstalterna inom Första och Fjärde arméfördelningarna skulle förläggas å kronans mark, hvaremot för anstalten inom Sjätte arméfördelningen en särskild tomt skulle behöfva inköpas. Arméförvaltningen ville härvid tillägga, att, ehuru det icke blifvit i vederbörligt utlåtande omnämndt, förplägnadsanstalten inom Tredje arméfördelningsområdet med all säkerhet äfvenledes kunde förläggas å kronan tillhörig mark vid Karlsborg.

Förplägnads-
anstalten i
Boden.

I det föregående hade arméförvaltningen uteslutande behandlat frågan om förplägnadsanstalter vid de sex arméfördelningarna. Såsom förut antydts, borde emellertid en dylik anstalt upprättas jämväl i Boden och af flera skäl måste åt densamma gifvas större dimensioner än åt de öfriga anstalterna, hvarjämte den borde omfatta äfven andra grenar af förplägnadstjänsten än bröd- och hafreunderhållet. De i Norrbotten befintliga lifsmedelstillgångar, som kunde tagas i anspråk för där opererande försvarskrafter, vore nämligen synnerligen begränsade. Det vore så mycket mer en bjudande nödvändighet att redan i fredstid här upplägga ett betydande lifsmedelsförråd af olika artiklar, som ett angrepp öfver den norra gränsen kunde ske, och förbindelserna med de södra delarna afbrytas genom fientliga företag, hvarigenom lifsmedelstillförseln skulle i hög grad försvåras.

Lifsmedlen i dessa förråd borde naturligtvis i fredstid omsättas af de i Boden garnisonerade trupperna.

Beträffande *lifsmedelsförrådets storlek* med hänsyn såväl till behovet i krig som omsättningen i fredstid m. m. hafva beräkningar blifvit uppgjorda, hvilka i särskild skrifvelse till Kungl. Maj:t öfverlämnats.

Enligt dessa beräkningar skulle förplägnadsanstalten i Boden omfatta brödsädmagasin, kvarn, mjölmagasin samt bageri med brödmagasin, slakteri, 3 viktualie-, 2 hafre- och 2 hömagasin äfvensom emballeringsverkstad. Därjämte erfordrades ladugård, 5 boställsbyggnader, kasernbyggnad med kokinrättning samt stall och vagnbod.

Personalen för anstalten skulle enligt förenämnda beräkningar utgöras dels af den enligt 1901 års Riksdags beslut för intendenturförrådet i Boden afsedda personalen tillhörande intendenturkåren, dels af följande civila yrkespersonal, nämligen:

- 3 verkmästare (vid kvarnen, bageriet och slakteriet),
- 7 gesäller,
- 4 maskinister och
- 1 kusk.

Härtill komme värnpliktig personal (till största delen icke vapenföra) omkring 50 man, samt för de värnpliktiges utbildning från Bodens trupper kommenderade 4 underbefäl af manskapet.

Med hänsyn till önskvärdheten däraf, att de kostnader, hvilka uppstode för de nya byggnaderna, ej blefve allt för betungande på en gång, borde anordnandet af förplägnadsanstalten i Boden lämpligen uppdelas i olika skeden, i likhet med hvad förut anförts rörande arméfördelningarnas förplägnadsanstalter. Härvid borde i första hand utföras de byggnadsarbeten, hvarikas fullbordande vore mest trängande.

Först senare skulle de byggnader uppföras, som icke omedelbart vore af behovet påkallade.

Byggnadsperioden borde sålunda lämpligen kunna indelas på följande sätt:

Första skedet.

Härunder uppföras brödsäds magasin, kvarn, mjölmagasin, bageri med brödmagasin, 1 viktualiemagasin, 1 hafremagasin, 1 hömagasin, emballeringsverkstaden, boställsbyggnaderna samt kaserubyggnaden med kokinrättning äfvensom stallet och vagnboden.

Andra skedet.

Härunder uppföras 1 hafremagasin, 1 hömagasin och slakteriet.

Tredje skedet.

Härunder uppföras återstående byggnader, nämligen 2 viktualiemagasin samt ladugården.

Öfver förslaget angående upprättandet af en förplägnadsanstalt i Boden hade arméförvaltningen infortrat yttrande från fästningsintendenturen därstädes. I det afgifna utlåtandet hade denna myndighet anfört, att den »i det hela ej hade något att erinra emot det framställda förslaget, utan fastmer funne de tänkta anordningarna både praktiska och väl grundade». De invändningar med afseende å några detaljfrågor, som i utlåtandet framstälts, hade endast afsett vissa beräkningsgrunder för krigsförrådets fyllande, men rubbade icke den framlagda byggnadsplanen.

Samtliga byggnader skulle enligt fästningsintendenturens förslag till byggnadsplatser ligga på kronans mark.

De kostnader, som skulle förorsakas genom uppförande af här ofvan omförmälda förplägnadsanstalter vid arméfördelningarna och i Boden, kunde beräknas på följande sätt.

Beträffande kostnaden för *bagerierna* hade i samband med förut omförmälda ritningar kostnadsberäkning uppgjorts, grundad på en plan till bageri, som infortrats från en utländsk firma, hvilken utfört liknande arbeten för ett flertal militärbagerier för utlandets arméer. Öfver förslaget till den i nämnda kostnadsberäkning upptagna bageribyggnaden hade chefen för fortifikationen, med ledning af byggnadsbeskrifningen, afgifvit yttrande och därvid efter verkställda kontrollberäkningar funnit den upptagna kostnaden, 63,000 kronor, tillräcklig. Kostnaderna för ugnar och maskinerier m. m. vore i allmänhet upptagna

Kostnaden för förplägnadsanstalterna inom arméfördelningarna.

efter prisuppgifter från förenämnda utländska firma, och uti desamma inginge jämväl kostnaderna för maskinernas uppställande och apterande. Däremot vore icke i de angifna beloppen någon införseltull för den från utlandet levererade materielen inberäknad, på den grund att det syntes riktigast, att, om uppförande af de föreslagna bagerierna beslutades, underdånig framställning ingåfves om beviljande af tullfrihet för ifrågasvarande materiel. Den summa, hvarmed kostnaderna för bagerierna skulle ökas, därest befrielse från berörda tullafgifter ej skulle beviljas, belöpte sig till omkring 5,500 kronor.

Kostnaden för bageriet vid hvarje arméfördelning skulle enligt denna kostnadsberäkning utgöra sammanlagdt 150,000 kronor.

Beträffande *hafremagasinen* hade arméförvaltningen låtit uppgöra kostnadsberäkning, grundad på byggnadsbeskrifning, som i samband med förut berörda ritningar å dylikt magasin upprättats af på detta område fackkunnig ingenjör. Byggnadsbeskrifningen och ritningarna hade af chefen för fortifikationen granskats och kontrollerats, hvarvid den i förenämnda kostnadsberäkning upptagna siffran för byggnadsarbetena, 144,200 kronor, befunnits för ändamålet tillfyllest. Priserna för maskinerierna m. m. hade upptagits enligt nyssnämnda fackkunnige ingenjörs förslag.

Kostnaden för hafremagasinet vid hvarje arméfördelning skulle enligt beräkningen utgöra sammanlagdt 195,000 kronor.

Beträffande *kasernetablissemang* för personalen vid förplägnadsanstalterna, skulle något sådant etablissemang, enligt hvad förut anförts, icke erfordras i Stockholm och å Karlsborg. För de ifrågasatta etablissemangen i Hässleholm och Östersund hade chefen för fortifikationen uppgjort — jämte förut omnämnda ritningar — behörigt kostnadsförslag.

Kostnaden för kasernetablissemang i Hässleholm skulle enligt detsamma uppgå till 413,000 kronor och för etablissemang i Östersund till 400,000 kronor.

Ehuru arméförvaltningen af skäl, som förut antydts, icke ansett erforderligt att redan nu låta uppgöra liknande utredningar rörande kasernetablissemang vid förplägnadsanstalterna inom Andra och Femte arméfördelningarna, så torde man, då det gällde att öfverblicka kostnadsfrågan i dess helhet, kunna beräkna, att sistnämnda bägge arméfördelningars kasernetablissemang äfvenledes komme att betinga en kostnad af omkring 400,000 kronor för hvartdera.

Beträffande för byggnadsplatserna erforderliga *markinköp* skulle, enligt hvad förut angifvits, några kostnader härför icke erfordras för

förplägnadsanstalterna inom Första, Tredje och Fjärde arméfördelningarna. För anstalten inom Sjätte arméfördelningen åter skulle särskild tomt inköpas, och, ehuru något definitivt kostnadsförslag häröfver icke kunnat afgifvas, hade dock i fördelningsintendenturens skrifvelse den förordade byggnadsplatsen approximativt beräknats betinga en kostnad af 7,000 kronor.

Då förplägnadsanstalterna inom Andra och Femte arméfördelningarna vore afsedda att uppföras först under ett senare skede, hade kostnader för byggnadstomter för desamma icke beräknats, men torde man kunna utgå från, att desamma icke skulle öfverstiga ett belopp af förslagsvis 10,000 kronor sammanlagdt.

Kostnaderna för uppförande af förplägnadsanstalterna vid arméfördelningarna skulle i enlighet med det nu anförda blifva följande:

Första skedet:

	Militär- bagerier.		Hafre- magasin.		Kaserneta- blissemang.		Summa Kronor.	
Hässleholm	150,000	—	195,000	—	413,000	—	758,000	—
Karlsborg	150,000	—	195,000	—	—	—	345,000	—
Stockholm	—	—	195,000	—	—	—	195,000	—
Östersund	150,000	—	195,000	—	400,000	—	745,000	—
Summa	450,000	—	780,000	—	813,000	—	2,043,000	—
Markinköp i Östersund förslagsvis	—	—	—	—	—	—	7,000	—
Summa	—	—	—	—	—	—	2,050,000	—

Andra skedet:

	Militär- bagerier.		Hafre- magasin.		Kaserneta- blissemang.		Summa Kronor.	
Linköping	150,000	—	195,000	—	400,000	—	745,000	—
Falun	150,000	—	195,000	—	400,000	—	745,000	—
Summa	300,000	—	390,000	—	800,000	—	1,490,000	—
Markinköp förslagsvis	—	—	—	—	—	—	10,000	—
Summa	—	—	—	—	—	—	1,500,000	—

Kostnaden för
förplägnads-
anstalten i
Boden.

Beträffande kostnaden för *hafremagasinen* kunde densamma enligt af chefen för fortifikationen afgifvet utlåtande upptagas till samma belopp, som beräknats för dylika magasin vid arméfördelningarna, eller 195,000 kronor för hvardera magasinet.

För *kasernetablissemang med kokinrättning* hade chefen för fortifikationen uppgjort — jämte de i det föregående omnämnda ritningarna — behörigt kostnadsförslag, slutande på en summa af 170,000 kronor.

Beträffande kostnaderna för *de öfriga byggnaderna* vid förplägnadsanstalten hade särskilda kostnadsberäkningar blifvit uppgjorda.

För markinköp uppkomme ej några särskilda kostnader vid anstalten i Boden.

Kostnaderna för uppförande af förplägnadsanstalten i Boden skulle blifva följande:

Första skedet:

Brödsädsmagasin, kvarn, mjölmagasin, bageri med brödmagasin	kronor	532,400: —
1 viktualiemagasin	»	99,000: —
1 hafremagasin	»	195,000: —
1 hömagasin	»	39,600: —
Emballeringsverkstaden	»	18,700: —
1 boställsbyggnad	»	62,700: —
1 »	»	52,800: —
1 »	»	54,450: —
1 »	»	79,200: —
1 »	»	50,600: —
Kasernbyggnaden	»	170,000: —
Stall och vagnbod	»	5,000: —
Planerings- och schaktningsarbeten, vatten- och af- loppsledningar, arbetsledning, kontroll och rit- ningar m. m., förslagsvis	»	120,550: —
	Summa kronor	1,480,000: —

Andra skedet:

1 hafremagasin	kronor	195,000: —
1 hömagasin	»	39,600: —
Slakteriet	»	195,800: —
	Transport kronor	430,400: —

	Transport kronor	430,400: —
Planerings- och schaktningsarbeten, vatten- och af-		
loppsledningar, arbetsledning, kontroll och rit-		
ningar m. m., förslagsvis	»	39,600: —
	Summa kronor	470,000: —

Tredje skedet:

1 viktualiemagasin	kronor	99,000: —
1 »	»	99,000: —
Ladugården	»	71,500: —
Planerings- och schaktningsarbeten, vatten- och af-		
loppsledningar, arbetsledning, kontroll och rit-		
ningar m. m., förslagsvis	»	30,500: —
	Summa kronor	300,000: —

Samtliga omförmälda kostnader för förplägnadsanstalter vid armén, hvilka kunde rubriceras såsom »byggnadskostnader», skulle sammanlagdt uppgå till följande belopp:

	Förplägnads- anstalter vid arméfördel- ningarna		Förplägnads- anstalter i Boden.		Summa Kronor.	
Första byggnadsskedet	2,050,000	—	1,480,000	—	3,530,000	—
Andra »	1,500,000	—	470,000	—	1,970,000	—
Tredje »	—	—	300,000	—	300,000	—
Summa	3,550,000	—	2,250,000	—	5,800,000	—

Arméförvaltningen ville beträffande dessa kostnader i underdånighet framhålla, att desamma icke kunde anses tillräckliga under den förutsättning, att såsom byggnadsplatser komme att bestämmas områden med ogynnsamma markförhållanden, ej heller därest uppförandet af byggnaderna uppsköttes en längre tid, då material- och arbetspriser kunde hafva stegrats.

Utöfver nu nämnda kostnader komme emellertid föreliggande förslag att förorsaka utgifter äfven af annan art.

Sålunda medförde den vid förplägnadsanstalterna erforderliga *personalen* en *årligen återkommande kostnad*. Då den civila fack- och yrkes-

personalens aflöningar, i enlighet med hvad förut antydts, kunde hänföras till driftkostnader och beräknas blifva ersatta af inkomsten å bagerirörelsen m. m., skulle personalkostnaderna inskränka sig till det belopp, som erfordrades för aflönande af intendenturkårens ökade personal. Ifrågavarande kostnader för de anstalter, hvilka vore afsedda att fullbordas under första skedet, skulle belöpa sig till 30,677 kronor 60 öre årligen, och motsvarande kostnader efter andra och tredje skedet skulle blifva ytterligare 32,821 kronor 60 öre.

Till årliga kostnader hörde vidare *underhållet* af byggnaderna. Hvad anginge de egentliga bageri-, kvarn-, slakteri- och magasinsbyggnaderna, så torde underhållet af desamma böra hänföras till driftkostnader och betäckas af vinsten å rörelsen. Underhållet af kasern- och boställsbyggnaderna, beräknadt efter 1 procent af anläggningskostnaderna, skulle uppgå i rundt tal till 22,000 kronor årligen.

Slutligen kräfde första anskaffningen af de lifsmedelsförråd, som skulle förvaras i anstalterna, helt naturligt ett *förskotterande af medel* ur anslagen till arméns mathållning och till furagering af arméns hästar. Dessa förskottssummor läte sig emellertid icke noggrannt beräknas, då de naturligtvis vore beroende på varuprisen vid de tidpunkter, då de olika delarna af förrådsuppbörden blefve anskaffade. En öfverslagsberäkning gäfvade dock vid handen, att kostnaderna för den proviant, som skulle ligga inne i förråden, då lagren vore som minst, och hvilka kvantiteter alltså kunde betraktas såsom faktiskt ständigt ineliggande, belöpte sig till omkring 350,000 kronor, hvilket belopp skulle utgå under det första byggnadsskedet. Motsvarande kostnader för furage skulle under första skedet uppgå till omkring 700,000 kronor och under andra skedet till omkring 500,000 kronor. Dessa belopp komme emellertid att fördelas på ett flertal år, dels på den grund att anstalterna icke kunde blifva färdiga samtidigt, dels när förrådsuppbörden inom hvarje särskild anstalt först så småningom torde komma att ökas upp till den föreslagna kvantiteten. Arméns mathållnings- och furageringsanslag torde sålunda icke komma att i synnerligen kännbar mån blifva tagna i anspråk för detta ändamål under den följd af år, hvarunder anstalterna nyupprättades.

B. *Sakkunnigas utlåtande angående arméförvaltningens förslag.*

Öfver det af arméförvaltningens intendentsdepartement uppgjorda förslag, för hvilket jag nu redogjort, hafva särskilda sakkunniga afgifvit utlåtande. Sedan Kungl. Maj:t genom beslut den 31 maj 1907

bemyndigat dåvarande chefen för landtförsvarsdepartementet att tillkalla sakkunniga personer för att inom departementet biträda med verkställande af utredning och afgifva yttrande rörande, bland andra frågor, ärenden angående byggnader för armén m. m., hvilka kunde komma att till de sakkunnigas bedömande hänskjutas, har nämligen min företrädare i ämbetet anmodat ledamoten af Riksdagens Första kammare, generalmajoren m. m. herr friherre N. A. H. Palmstierna samt ledamöterna af Riksdagens Andra kammare, hemmansägaren m. m. Carl Persson i Stallerhult och rådmannen m. m. T. Zetterstrand att i detta ärende afgifva yttrande. Detta yttrande, dagteckadt den 13 december 1907, är beträffande de ifrågasatta förplägnadsanstalterna af följande innehåll.

» I likhet med arméförvaltningen finna vi inrättandet af såväl militärbagerier som hafremagasin inom de särskilda arméfördelningarna såväl med afseende å förhållandena under fred som ock särskildt för höjande af arméns krigsberedskap vara af stor betydelse; och få vi fördenskull, ehuru vi icke äro öfvertygade, att, såsom arméförvaltningen beräknat, någon större ekonomisk vinst för staten däraf skall uppstå, principiellt tillstyrka inrättandet af dylika anstalter.

Arméförvaltningen har föreslagit, att förplägnadsanstalter inom den närmaste framtiden skulle uppföras inom Första, Tredje, Fjärde och Sjätte fördelningarna, hvaremot med anordnande af sådana inom Andra och Femte fördelningarna skulle få tills vidare anstå. Emellertid har arméförvaltningen, för att på en gång kunna framlägga en beräkning af kostnaderna för hela förslaget genomförande, upprättat kostnadsberäkningar jämväl beträffande anstalterna inom sistnämnda två fördelningar.

Det synes äfven oss lämpligt, att hvarje anstalt beräknas med hänsyn till behovet inom en arméfördelning. Och ehuru vi af skäl, som här nedan komma att anföras, anse, att början med anstalternas upprättande bör göras i betydligt mindre omfattning, än arméförvaltningen ifrågasatt, finna vi det dock synnerligen lämpligt att redan från början öfverskåda kostnadsfrågan i hela dess omfattning. Vi öfvergå därför till att punkt för punkt granska arméförvaltningens förslag.

Beträffande de föreslagna bagerierna hafva vi ej funnit anledning till att framställa några erinringar vare sig mot ritningarna eller mot kostnadsförslagen. Då det emellertid skulle kunna tänkas, att bagerierna vid deras begagnande ej i alla afseenden komma att motsvara de anspråk, man ställt på desamma, lärer försiktigheten fordra, att man icke på en gång uppför alla de tre under första skedet ifrågasatta

bagerierna i Hässleholm, Karlsborg och Östersund, utan att man inskränker sig till att i förstone bygga allenast ett af dem, så att man därefter vid utförandet af de öfriga blir i tillfälle att tillgodogöra sig de erfarenheter, som kunna komma att vinnas vid det första bageriet. En annan omständighet, som jämväl manar till ett mindre forceradt byggande, är, att under den närmaste tiden för statens räkning skola uppföras kasernbyggnader till så stort antal, att en stegring af materialkostnader till följd däraf lätteligen kan uppstå. I fråga om bestämmandet af den plats, där ett bageri först skall uppföras, hafva vi ansett oss böra föreslå Karlsborg, detta hufvudsakligen på grund däraf, att det där ej blir nödvändigt att uppföra särskilda kasern- och bostadsbyggnader, samt att erforderlig personal för bageriets skötsel där finnes att tillgå. Vi tillstyrka alltså, att i första hand uppföres ett militärbageri i Karlsborg för en beräknad kostnad af 150,000 kronor.

Enligt arméförvaltningens förslag skulle inom hvarje arméfördelning vidare uppföras ett hafremagasin af sten med s. k. silosceller af armerad betong och försedt med paternosterverk jämte tillhörande maskiner i och för underlättande af hafrens luftning och förvaring. Magasinen skulle enligt förslaget draga en kostnad af 195,000 kronor för hvarje samt till en början uppföras i Hässleholm, Karlsborg, Stockholm och Östersund.

Hvad först beträffar det tillämnade hafremagasinet för Fjärde arméfördelningen i Stockholm, torde ett sådant ej böra uppföras, innan Stockholmstruppernas förlägningsfråga erhållit en definitiv lösning samt i sammanhang därmed blifvit afgjordt, huruvida kronobageriet, i hvars omedelbara närhet magasinet bör förläggas, skall flyttas från sin nuvarande plats samt hvarthän en sådan flyttning i så fall skall ske. Med hänsyn därtill, att rätt stora privata hafreförråd i allmänhet torde förefinnas i hufvudstaden, synes det ej heller ligga någon fara i ett dröjsmål med detta magasins uppförande.

Då inrättandet af hafremagasin inom de öfriga fördelningarna ej torde böra ske skyndsammare än utförandet af militärbagerier, lärer början lämpligast böra göras med ett magasin i Karlsborg. Emot ett forceradt uppförande af hafremagasin talar, utöfver hvad som i ifrågasvarande afseende här ofvan blifvit anfördt beträffande bagerierna, jämväl den omständigheten, att genom en mindre påskyndad första hafreanskaffning behofvet af därför erforderliga penningförskott något reduceras.

För att kunna rätt bedöma frågan om lämpligaste typen för ett hafremagasin samt kostnaden för ett sådant hafva vi, bland annat,

tagit del af en, enligt uppdrag af landtbruksstyrelsen, utaf professorn m. m. Nils Hjalmar Nilsson och öfverkontrollören m. m. Jesper Södergren den 31 nästlidna augusti afgifven utredning beträffande sättet för inrättande i Sverige af spannmålslagerhus; och hafva vi däraf inhämtat: att enligt nämnda personers mening dylika lagerhus här i landet hufvudsakligen böra utrustas med bottnar, men dock förses med några »silos»; att på grund af våra klimatiska förhållanden silosinredningen bör göras af trä enligt närmare angifven konstruktion; samt att magasin med silosinredning äro dyrare att uppföra än dylika med bottnar.

Från annat sakkunnigt håll har man gifvit företråde åt silosystemet, men likaledes ansett, att silos af trä här i landet äro att föredraga.

Då magasin med träsilos torde i högre grad än dylika med bottnar erbjuda säkerhet för spannmålsens bevarande under längre tid, hafva vi ansett oss med hänsyn till arméns krigsberedskap böra vid kostnadsberäkningen utgå från de förstnämnda; och hafva vi med ledning af såväl de beräkningar, som förekomma i nyss omförmälda utredning, som ock andra därmed i hufvudsak öfverensstämmande uppgifter ansett oss kunna beräkna, att ett hafremagasin af sten, inredt med träsilos och rymmande 1,500 ton, å de inom de olika arméfördelningarna föreslagna platserna bör kunna uppföras för en kostnad, icke öfverstigande 110,000 kronor.

På grund af det anförda få vi vördsamt tillstyrka, att till en början ett dylikt magasin för en kostnad af högst 110,000 kronor uppföres i Karlsborg.

Beträffande de för förplägnadsanstalterna erforderliga boställs- och kasernbyggnader har arméförvaltningen föreslagit, att dylika skulle uppföras under första skedet i Hässleholm för en kostnad af 413,000 kronor, i Östersund för en kostnad af 400,000 kronor samt framdeles i Linköping och i Falun eller på annan lämplig plats inom Femte arméfördelningen för en kostnad af 400,000 kronor på hvardera stället.

Då kasernetablissemang gifvetvis ej böra upprättas annat än i sammanhang med själfva förplägnadsanstalterna, följer af hvad vi här ofvan i fråga om dessa anstalter anført, att vi ej kunna tillstyrka, att något af de föreslagna kasernetablissemangen omedelbart uppföres.

För den händelse att dessa byggnader framdeles skulle komma att uppföras, hafva vi emellertid ansett det vara lämpligt att redan nu uttala vår mening beträffande desamma.

Enligt vår åsikt synes det icke vara med en god hushållning för- enligt att för så små truppförband, som här äro i fråga, upprätta etablissemang af den föreslagna omfattningen. Den i alla afseenden bästa lösningen skulle vara att, om så låte sig göra, inkvartera den för förplägnadsanstalterna erforderliga personalen i samma etablissemang som något annat å samma plats förlagdt truppförband, men då, enligt hvad vi erfarit, sådant af utrymmesskäl icke kan gå för sig, hålla vi dock före, att ifrågavarande personal hänvisas att i så stor utsträckning, förhållandena möjligtvis medgifva, begagna sig af lokaler, hörande till annat truppförband. Därvid hafva vi i första hand haft våra tankar riktade på den till hvarje fördelning hörande trängkår, hvars samverkan med förplägnadsanstalterna och intendenturen i öfrigt synts oss synnerligen önskvärd ej allenast ur utbildningssynpunkt utan äfven för åvägbringande af en hel del besparingar, särskildt med afseende å de ofta förekommande transporter.

Utöfver de lokaler, som arméförvaltningen ansett kunna af intendenturpersonalen erhållas uti annat truppförbands etablissemang, hafva vi funnit tvätt- och badinrättning, arrestlokaler m. m. utan olägenhet kunna erhållas på samma sätt; och hafva vi på grund häraf låtit upprätta härvid fogade ritningar till ett kasernetablissemang af något mindre omfattning än det af arméförvaltningen föreslagna.

Då vi vidare ansett, att en reducering af intendenturpersonalen, på sätt här nedan närmare omförmåles, utan olägenhet kan äga rum, samt att bostäder för ogifta officerare icke böra finnas inom etablissemang, hafva vi jämväl låtit upprätta bifogade ritningar till en bostadsbyggnad af den storlek, som efter de sålunda gjorda inskränkningarna erfordras.

Det beträffande de bostads- och kasernbyggnader, som vi alltså anse erforderliga, upprättade kostnadsförslaget är grundadt på de för närvarande i Östersund gällande priser och slutar på en summa af 254,000 kronor, hvartill bör läggas, beträffande Hässleholm, kostnaden för vattenlednings anläggande, af arméförvaltningen beräknad till 13,000 kronor, samt i fråga om de öfriga föreslagna förplägnadsanstalterna kostnaderna för markinköp, beräknade till sammanlagdt 17,000 kronor.

Hvad härefter angår *intendenturpersonalen* hafva vi ansett oss kunna ifrågasätta, huruvida verkligt behof föreligger att vid förplägnadsanstalterna å de platser, där personal ej redan är uppsatt, anställa såväl en chef (fältintendent) som en förrådsintendent och kompanichef (intendent). Inrättandet af särskilda förvaltare- och vaktmästarebefattningar vid hafremagasinen synes oss icke af behovet påkalladt, utan

torde det för dem afsedda arbetet utan svårighet kunna utföras af motsvarande befattningshafvare vid det med bageriet förenade mjöl- och brödförrådet. Den till underbefäl och instruktör vid intendenturskolan afsedda vaktmästaren synes jämväl vara öfverflödig. I öfrigt hafva vi icke funnit anledning till erinran beträffande det beräknade personalbehovet.

Härefter öfvergå vi till *förplägnadsanstalten i Boden*.

Anordnandet af erforderliga förplägnadsanstalter i Boden anse vi, med hänsyn till såväl denna ords afskilda belägenhet uti en föga produktiv trakt som ock möjligheten för dess cernerung och belägring, vara synnerligen af behovet påkalladt, hvarför vi få i princip tillstyrka arméförvaltningens ifrågavarande förslag jämväl med afseende å Boden. Emellertid hafva vi ansett, att anstalterna i Boden kunna gifvas en väsentligt mindre omfattning än som föreslagits.

Då den af oss i ifrågavarande afseende verkställda utredningen i vissa delar ansluter sig till en af arméförvaltningen upprättad särskild promemoria, hafva vi beträffande dessa delar här endast velat framlägga de hufvudsakligaste resultaten af utredningen samt tillåta oss att därutinnan i öfrigt hänvisa till en särskild skrifvelse, som vi samtidigt med detta utlåtande öfverlämna.

Beträffande det föreslagna *bageriet* hafva vi icke funnit anledning till anmärkning och tillstyrka alltså, att detsamma uppföres för en kostnad af högst 145,000 kronor.

Vidare anse vi, att ett *mjölmagasin*, dock af en något annan konstruktion än arméförvaltningen föreslagit, bör uppföras för en kostnad af omkring 110,000 kronor.

De öfriga byggnader, som föreslagits skola ingå i detta komplex,^{*)} anse vi däremot icke böra komma till utförande, därest det icke efter en ny omsorgsfull pröfning skulle visa sig, att dylika byggnader icke kunna undvaras.

Behovet af *magasin till förvaring af viktualier* synes vara till fullo ådagalagd, men anse vi det tillräckligt att uppföra två dylika (ett i första skedet och ett sedermera). I fråga om kostnaderna för dessa magasin hafva vi hvad beträffar det, som i första hand bör uppföras, icke funnit anledning till erinran mot det beräknade priset, 99,000 kronor, ehuru väl det möjligen torde blifva lämpligt att vid magasinets uppförande iakttaga vissa förändringar i inredningen. Vidkommande åter det magasin, som längre fram bör komma till utförande, synes det utan olägenhet låta sig göra att uppföra detsamma af någon billigare

^{*)}Hela bagerikomplexet utgör enligt arméförvaltningens förslag: brödsädsmagasin, kvarn, mjölmagasin, bageri och brödmagasin.

konstruktion, t. ex. med väggar af korrugerad plåt, hvarigenom kostnaderna torde kunna nedbringas till cirka 60,000 kronor.

I likhet med hvad vi här ofvan i fråga om arméfördelningarna anført, anse vi uppförandet af *hafremagasinet* jämväl i Boden vara af behovet påkalladt. Hvad beträffar konstruktionen af dessa magasin synas de lämpligen böra inrättas på samma sätt som vid arméfördelningarna. Med hänsyn till de i Boden gällande högre priser torde emellertid kostnaden för ett hvart af här ifrågasatt magasin böra beräknas till 130,000 kronor. Det ena magasinet bör, såsom föreslagits, uppföras redan under första skedet.

Beträffande de föreslagna två *hömagasinen* till en beräknad kostnad af 39,600 kronor för hvarje hafva vi icke funnit anledning till erinran.

Af skäl, som närmare angifvas uti ofvan omförmälda särskilda skrifvelse, anse vi, att byggnader, slakteri, emballeringsverkstad och ladugård icke böra komma till utförande.

Med hänsyn till de inskränkningar med afseende å förplägnadsanstalten i Boden, hvilka vi härofvan föreslagit, och däraf följande reduktion i personalbehovet anse vi, att i stället för de föreslagna fem *boställsbyggnaderna*, beräknade att kosta sammanlagdt 299,750 kronor, endast tre boställsbyggnader äro behöfliga, och hafva kostnaderna för dessas uppförande beräknats till 216,000 kronor. Därest det skulle visa sig nödvändigt att uppföra jämväl kvarnen, ökas sistnämnda summa med kostnaden för elfva eldstadsrum å 3,500 kronor eller 38,500 kronor.

Af skäl, som här ofvan i fråga om arméfördelningarnas förplägnadsanstalter blifvit anförda, anse vi, att i den till en kostnad af 170,000 kronor beräknade *kasernbyggnaden* åtskilliga utrymmen kunna inskränkas, och hafva vi låtit upprätta ritningar och kostnadsförslag till en ny dylik byggnad för en beräknad kostnad af 92,000 kronor, oberäknadt utgifter för planering m. m.

De af arméförvaltningen föreslagna *stall- och vagnbyggnaderna* torde icke kunna undvaras, hvarför vi tillstyrka deras uppförande för en kostnad af 5,000 kronor.

Kostnaderna för *planering, schaktning, ledningar m. m.* hafva af arméförvaltningen beräknats för första skedet till 120,550 kronor och för följande skeden till sammanlagdt 70,100 kronor. Enligt hvad vi vid verkställda undersökningar utrönt, har det först nämnda beloppet tilltagits alldeles för lågt, hvarför vi, oaktadt de af oss ifrågasatta inskränkningarna i de föreslagna byggnaderna, icke anse oss kunna tillråda någon nedsättning af samma belopp. Hvad beträffar de byggnader,

hvilka sedermera kunna komma till utförande, torde ifrågavarande kostnadsbelopp, 70,100 kronor, däremot kunna nedsättas till 30,000 kronor.

Kostnaderna för uppförande af förplägnadsanstalter för armén skulle i enlighet med ofvanstående blifva följande:

a) vid arméfördelningarna.

	Militär- bagerier.	Hafre- magasin.	Kasern- etablissemang.	S u m m a.
	Kronor.	Kronor.	Kronor.	Kronor.
<i>Första skedet.</i>				
Karlsborg	150,000	110,000	—	260,000
Summa	150,000	110,000	—	260,000
<i>Sedermera.</i>				
Hässelholm	150,000	110,000	*) 267,000	527,000
Stockholm	—	110,000	—	110,000
Östersund	150,000	110,000	*) 254,000	514,000
Inom 2:dra fördelningen	150,000	110,000	*) 254,000	514,000
Inom 5:te ”	150,000	110,000	*) 254,000	514,000
Summa	600,000	550,000	1,029,000	2,179,000
Markinköp, förslagsvis	—	—	—	17,000
				2,196,000

b) i Boden.

	S u m m a.
	Kronor.
<i>Första skedet.</i>	
Bageri och mjölmagasin (145,000 + 110,000)	255,000
Ett viktualiemagasin	99,000
Ett hafremagasin	130,000
Ett hömagasin	39,600
Tre bostallsbyggnader	216,000
Kasernbyggnad	92,000
Stall och vagnbod	5,000
Planerings- och schaktningsarbeten, vatten- och aflöpsledningar, arbetsledning, kontroll, ritningar m. m.	120,550
Summa	957,150

	S u m m a.	
	Kronor.	
<i>Sedermera.</i>		
Ett hafremagasin	130,000	—
Ett hömagasin	39,600	—
Ett viktualiemagasin.....	60,000	—
Planerings- och schaktningsarbeten, vatten- och aflopsledning, kontroll och ritningar m. m.....	30,000	—
Summa	259,600	—

*) Enligt uppgjord beräkning (Bil. C) skulle, därest kasernetablissemangen uppfördes af trä, vinnas en besparing af 29,000 kronor för hvarje etablissemang. Men hafva vi med hänsyn till de med träbyggnader förenade dryga underhållskostnaderna ej ansett oss kunna förorda byggnadernas uppförande af trä.

Om emellertid några å de nuvarande lägerplatserna befintliga byggnaderna kunde komma till användning, skulle möjligen så stor besparing uppstå, att ett sådant byggnadssätt blefve ekonomiskt fördelaktigt.

De ofvan under a) och b) omnämnda kostnaderna för förplägnadsarbeten vid armén, hvilka samtliga kunna rubriceras såsom »byggnadskostnader», skulle sammanlagdt uppgå till följande belopp:

	Förplägnads- anstalter vid armé- fördelningarna.	Förplägnads- anstalten vid Boden.	S u m m a.
	Kronor.	Kronor.	Kronor.
Under första skedet	260,000	957,150	1,217,150
Sedermera	2,196,000	259,600	2,455,600
Summa	2,456,000	1,216,750	3,672,750

C. Angående gäldandet af kostnaderna för förplägnadsanstalterna.

Beträffande frågan om anskaffande af medel för bestridande af de utgifter, som äro förenade med uppförandet af de för förplägnadsanstalterna erforderliga byggnader, erinrar arméförvaltningen till en början, att ämbetsverket i sina förut omförmälda underdåniga skrivelser den 8 mars 1901, den 31 mars 1903 och den 24 februari 1905, angående uppförande af intendenturetablissemang m. m., föreslagit, att de

s. k. Fredrikshofstomterna i Stockholm skulle försäljas och därför inflytande medel för ändamålet användas, hvilken uppfattning arméförvaltningen fortfarande ägde. Arméförvaltningen ansåge alltså, att framställning borde göras hos Riksdagen om tillstånd att försälja berörda tomter och om försäljningsmedlens användning för ifrågavarande ändamål. Den del af kostnadssumman, som icke kunde på detta sätt gäldas, borde begäras af Riksdagen å extra stat. Slutligen har arméförvaltningen hemställt, att för byggnadsarbetenas påbörjande ett belopp intill 1,500,000 kronor måtte få af tillgängliga medel förskjutas för att sedermera af de inflytande försäljningsmedlen ersättas.

Emot hvad arméförvaltningen sålunda föreslagit beträffande kostnadsfrågan, hafva de sakkunniga icke haft något att erinra; dock med den inskränkning beträffande de behöfliga beloppen, som betingas af de sakkunniges, från arméförvaltningens afvikande förslag. De hafva alltså tillstyrkt, att de s. k. Fredrikshofstomterna måtte, i den mån de icke erfordras för de ändamål, hvartill de nu begagnas, försäljas, samt att af de vid försäljningen inflytande medel ett belopp af högst 1,217,150 kronor finge användas till uppförande af de byggnader, som ifrågasatts att i första hand komma till uppförande, äfvensom att de härför erforderliga kostnader inom nämnda belopp måtte efter Eders Kungl. Maj:ts bepröfvande få af tillgängliga medel förskjutas för att sedermera ersättas af de genom försäljningen inflytande medel.

Det af arméförvaltningen utarbetade förslaget till upprättandet af bagerier och uppläggandet af hafreförråd å lämpliga platser inom arméfördelningarna innebär en fullständig plan för ordnandet af denna fråga. Därigenom har det blifvit möjligt att öfverskåda densamma i hela dess vidd och att i den mån det med hänsyn till växlande konjunkturen med flera förhållanden är möjligt beräkna kostnaderna för planens genomförande.

Departements-
chefens yt-
rande.

Frågans stora betydelse för arméns förplägnad såväl under fred som än mer i händelse af mobilisering och under krig är med styrka framhållen af arméförvaltningen samt af de militära myndigheterna vitsordad. För egen del instämmer jag till alla delar däri. Äfven de sakkunniga hafva uttalat enahanda uppfattning.

Beträffande Boden framträder behovet af anstalter utaf ifrågavarande slag med än större tydlighet. Äfven 1905 års Bodenkommitté har uti sitt betänkande framhållit behovet af ett intendenturetabelle-mang i Boden, omfattande bageri, lifsmedelsförråd m. m.

I fråga om planens realiserande föreslå de sakkunniga, att detta måtte ske successivt, på det att den erfarenhet, som sålunda från början står att vinna, må komma till gagn vid efterkommande arbeten. Ursprungligen torde äfven arméförvaltningen hafva tänkt sig ett sådant tillvägagående, såsom framgår af dess ofvan omförmälda underdåniga framställningar, ehuru arméförvaltningen sedermera i sammanhang med utarbetandet af den fullständiga planen för frågans lösning ansett sig böra framställa ett mera omfattande förslag.

Arméförvaltningen har erinrat, att de kostnader, som äro förenade med planens genomförande, bestå icke blott af utgifterna för de erforderliga byggnadernas uppförande och förrådens uppläggande utan äfven i årliga utgifter för underhåll af byggnaderna och för aflönande af behöflig personal. Då de sakkunniga beträffande såväl byggnadernas beskaffenhet och storlek som personalbehofvet varit af delvis annan uppfattning än arméförvaltningen, synes det mig välbetänkt att till en början anordna allenast en anstalt af den för arméfördelningarna afsedda typen, huru önskvärdt det än är, att planen i sin helhet så fort lämpligen ske kan realiseras. Därigenom kunna tillförlitliga svar erhållas på de frågor, i hvilka nu olika åsikter göra sig gällande.

Äfven beträffande den för Boden ifrågasatta anstalten anser jag mig böra biträda de sakkunnigas förslag.

De medel, som sålunda skulle för närvarande erfordras, utgöra enligt de sakkunnigas utredning:

för förplägnadsanstalten å Karlsborg.....	kronor	260,000: —
» » i Boden.....	»	957,150: —
	eller tillhopa kronor	1,217,150: —

Såsom jag förut anfört, har angående sättet för gäldandet af dessa kostnader föreslagits, att de s. k. Fredrikshofstomterna i Stockholm skulle försäljas och därigenom inflytande medel tagas i anspråk för nu ifrågavarande ändamål. Detta område, som utgöres af tomten n:r 1 i kvarteret Trumman enligt 1810 års nummerordning, är beläget framför fotgardesregementenas nuvarande kasernetablissemang emellan Linnégatan och Storgatan samt gränisar i väster till Fredrikshofsgatan och i öster till den för skogsinstitutet nu upplåtna mark. Gränsen i öster sammanfaller med stadens gräns åt detta håll.

Vid den försäljning af Svea och Göta lifgardens förra kasernområden, som enligt Kungl. Maj:ts med 1885 års Riksdag fattade beslut ägde rum under senare hälften af 1880- och början af 1890-talen, reserverades för kronans eget behof de s. k. Fredrikshofstomterna, eller

större delen af den mark, hvarå Svea lifgardes förra kaserner, förrådshus och andra ekonomibyggnader m. m. voro belägna.

Enligt nådigt bref den 16 november 1888 öfverlämnades ifrågasvarande område jämte därå befintliga byggnader till arméförvaltningen å intendentsdepartementet för att användas till plats för intendenturförråd m. m. Härjämte äro därstädes lokaler upplåtna för krigshofrätten, Fjärde arméfördelningens expedition, sadelmakeriverkstäder samt till bostäder åt förrådsförvaltare, förrådsskrifvare, förrådsarbetare m. fl.

Redan förut har förslag varit uppgjort för detta områdes försäljning till byggnadstomter. Detta förslag afsåg, att tomten skulle delas i två delar medelst en gata, parallell med Fredrikshofsgatan. Förslaget vann stadsfullmäktiges i Stockholm godkännande beträffande öfvermålad gata och det mellan denna och Fredrikshofsgatan uppkommande byggnadskvarteret, men ej beträffande den östra delen däraf. De myndigheter, som granskat förslaget, hade nämligen ansett, att äfven en del af skogsinstitutets område skulle tagas i anspråk för erhållande af en tillfredsställande reglering af området.

Sedermera har Riksdagen, uppå Kungl. Maj:ts förslag, medgifvit, att det till skogsinstitutet hörande område jämte annan del af Norra Djurgården må försäljas. För nämnda område och närmaste marken däromkring har öfverintendentensämbetet uppgjort förslag till stadsplan, öfver hvilket förslag stadsfullmäktige torde komma att med det snaraste höras. I detta förslag lära äfven Fredrikshofstomterna komma att ingå, hvarigenom det förut uppgjorda förslaget torde få anses förfallet. Försäljningen af ifrågasvarande tomter synes således delvis böra ske i samband med försäljning af mark från skogsinstitutets nuvarande område.

Då lokaler å annan plats för inrymmandet af de förråd, som äro upplagda i byggnaderna å området i fråga, icke finnas, kan detsamma ej i sin helhet försäljas, förrän dylika lokaler blifvit tillgängliga. Uti en till den nu församlade Riksdagen aflåten proposition har Eders Kungl. Maj:t gjort framställning om anvisande af medel till uppförande af en byggnad, innehållande lokaler för, bland andra institutioner, krigshofrätten och Fjärde arméfördelningens expedition. Vid bifall därtill skulle det af krigshofrätten och Fjärde arméfördelningens stab nu använda utrymme å Fredrikshof blifva ledigt.

För utrönande af den inkomst, som under närmaste framtiden skulle kunna erhållas genom försäljning af sådana tomter inom ifrågasvarande område, hvilka redan äro fria eller kunna frigöras från byggnader, har särskild utredning blifvit verkställd, hvaraf framgår, att dylika tomter skulle kunna försäljas till ett pris af sammanlagdt omkring 1,240,000 kronor. Denna be-

räkning är dock grundad på den tomtindelning, som först varit ifrågasatt. Huruvida sannolikheten af denna beräkning kan komma att något rubbas genom den nya tomtindelning, som slutligen varder fastställd, låter sig nu icke bestämmas. Det vill dock synas troligt, att tomternas värde skall i det hela stiga genom den samtidigt skeende regleringen af skogsinstitutets område.

Vid pröfningen af det först omförmälda förslaget, beslöto fullmäktige däraf betingadt tillägg till stadsplanen under villkor, att på staden öfverlätes äganderätten till den för den nya gatan behöfliga marken, samt att staden icke drabbades af någon kostnad för gatans fullständiga ordnande, inbegripet dess förseende med afoppsledning och beläggning med tuktad sten i kör- och gångbanor, de senare inom huggua kant- och rännstenar, hvaremot fullmäktige förbundo staden att, sedan förenämnda villkor för stadsplaneändringens antagande blifvit fullgjorda, för framtiden på sin bekostnad underhålla och belysa den nya gatan.

Enahanda villkor hafva förut godkänts af Kungl. Maj:t och Riksdagen beträffande de försälda forna gardestomterna samt de delar af Norra Djurgården, som enligt 1905 års Riksdags beslut skola säljas.

Sedan den för uppförande enligt de sakkunnigas förslag af bagerier, hafremagasin m. fl. byggnader å Karlsborg och i Boden erforderliga summan högst 1,217,150 kronor samt kostnaden för gatornas ordnande inom det till försäljning ifrågasatta tomtområdet blifvit guldna, synas mig återstående genom försäljningen inflytande medel lämpligen böra ingå i den af Kungl. Maj:t med Riksdagen bildade fond, som benämnes »landtförsvarets fond för byggnader och andra försvarsändamål», och hvilken endast efter Riksdagens medgifvande i hvarje fall får användas.»

Utskottets
yttrande.

Frågan om inrättandet af förplägnadsanstalter för arméns truppförband torde få anses vara af den största betydelse såväl med afseende å förhållandena under fred som ock i ännu högre grad för höjande af arméns krigsberedskap, och har utskottet därför ansett det välbetänkt, att nu göres en början med inrättande af dylika anstalter.

Emot den af de särskildt tillkallade sakkunnige föreslagna ordningen för frågans lösning, hvilken ligger till grund för Kungl. Maj:ts proposition, synes icke något vara att erinra.

Utskottet har likaledes ansett sig böra tillstyrka, att de s. k. Fredrikshofstomterna, i den mån de kunna undvaras för de ändamål, hvartill de nu användas, försäljas, samt att af de genom försäljningen inflytande medel erforderligt belopp användes för inrättandet af de föreslagna förplägnadsanstalterna.

På grund af det anförda får utskottet hemställa,

att Riksdagen må, med bifall till Kungl. Maj:ts förevarande framställning, medgifva,

a) att de s. k. Fredrikshofstomterna i Stockholm eller fastigheten n:o 1 i kvarteret Trumman af Oscars församling må till den del, som enligt en blifvande stadsplan kommer att utgöra byggnadstomter, för kronans räkning försäljas i den ordning, Kungl. Maj:t bestämmer;

b) att de delar af området, som erfordras till gator, må kostnadsfritt och med full äganderätt upplåtas till Stockholms stad;

c) att af den inflytande köpeskillingen för tomterna må bestridas kostnaderna för nämnda gators fullständiga ordnande, inbegripet deras förseende med aflopsledningar och beläggning med tuktad sten i kör- och gångbanor, de senare inom huggna kant- och rännstenar;

d) att af återstående delen af köpeskillingen högst 1,217,150 kronor må användas till uppförande af dels bageri och hafremagasin å Karlsborg, dels ett intendenturetablissemang i Boden;

e) att hvad som därutöfver kan genom tomtförsäljningen inflyta må tillgodoföras landtförsvarets fond för byggnader och andra försvarsändamål; samt

f) att Kungl. Maj:t må af tillgängliga medel förskjuta erforderliga belopp intill 1,217,150 kronor för bestridande af kostnaderna för nämnda byggnadsarbeten å Karlsborg och i Boden, äfvensom hvad som erfordras för utförande af berörda gaturegleringsarbeten, att ersättas af de genom tomtförsäljningen inflytande medel.

Stockholm den 1 maj 1908.

På statsutskottets vägnar:

P. PEHRSON.

Herrar *P. Paulson*, *D. Persson*, *A. Wiklund* och *J. F. Larsson* hafva begärt få antecknadt, att de icke deltagit i förestående ärendes behandling inom utskottet.